

6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
7. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Закон України від 08 липня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 36. Ст. 317.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 грудня 1984 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51 (додаток). Ст. 1122.
9. Запобігання потраплянню у місця позбавлення волі заборонених предметів: кримінологічні та кримінально-виконавчі засади : навч. посіб. / А.В. Боровик, К.Г. Махніцька, О.Г. Колб та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.Г. Колба. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. 400 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-3>

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

Білак Н. І.

*кандидат юридичних наук, адвокат,
співзасновник БО «БФ «Благодійний фонд «Благодійний рух «Юкрейн»,
м. Одеса, Україна*

Україною обрано європейський вектор спрямування, до якого вона активно та впевнено прямує. Водночас швидкість наближення до євро-спільноти та міжнародних стандартів залежить від багатьох факторів, одним із яких є рівень дотримання прав та свобод в країні.

Особливої актуальності набуває питання забезпечення основоположних прав та свобод людини в місцях несвободи під час відбування кримінальних покарань.

Слід зазначити, що незважаючи на доволі часте використання терміну «місця несвободи», наразі в законодавстві відсутнє його визначення. Водночас є поширеним застосування цієї дефініції у звітах. Наприклад, у Звіті Експертного центру з прав людини (далі – ЄЦПЛ) за 2019 рік про «*візити експертів ЄЦПЛ до місць несвободи в рамках діяльності Національного превентивного механізму, навчання моніторів НПМ та розроблення для них методичних посібників з перевірки різних типів*

місць несвободи. Проведення спільного з офісом Уповноваженого з прав людини дослідження – «Практика фіксації катувань у місцях несвободи»,...» [1].

З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне закріплення на законодавчому рівні терміну *«місяця несвободи»* під яким слід розуміти установи, заклади, та інші місця, в яких особи знаходяться (утримуються, проживають, перебувають) за рішенням компетентного державного органу і які вони не можуть залишати вільно в будь який час за власним бажанням.

Важливо відмітити, що термін *«місяця несвободи»* є значно ширшим від таких правових категорій, як *«місяця ув'язнення»*, *«місяця позбавлення волі»*, *«місяця неволі»* та ін.

До місць несвободи традиційно відносять: установи виконання покарань, слідчі ізолятори, ізолятори тимчасового тримання, психіатричні заклади, дитячі будинки-інтернати, пансіонати для людей похилого віку та людей з інвалідністю, пункти тимчасового розміщення біженців, соціально-реабілітаційні центри, військові частини, гауптвахти та ін.

В даному випадку говорячи про проблемні питання відбування покарань в місцях несвободи України, зупинимось на більш детальному дослідженні окремих аспектів функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Першочерговою та головною проблемою є недофінансування зі сторони держави установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, через що впливає ряд питань, зокрема: а) *кадрово-організаційних* (неналежне матеріально-технічне забезпечення персоналу, що має наслідком відсутність стимулу в роботі та мотивації, не належне виконання професійних обов'язків, порушення прав та гарантій засуджених та осіб, узятих під варту; відсутність належних умов праці персоналу, забезпечення форменим одягом, технікою, спецзасобами, зброєю тощо; низький рівень престижу служби; невизначеність правового статусу працівника органу Державної кримінально-виконавчої служби України; відсутність належного соціального забезпечення; плинність кадрів; реорганізаційні заходи (скорочення штату та вивільнення працівників), тощо); б) *забезпечення належних умов утримання та відбування покарань* (фіксування численних порушень зі сторони контролюючих та перевіряючих органів, установ та моніторів; направлення скарг на неналежні умови утримання, не надання медичної допомоги та ін. (в тому числі й до Європейського суду з прав людини, що має наслідком присудження матеріальної компенсації в значних розмірах); збільшення показників щодо захворювань та смертності серед засуджених та осіб узятих під варту та ін).

Другою групою проблем можна виокремити питання, що стосуються необхідності правового врегулювання окремих аспектів відбування

кримінальних покарань (зокрема, щодо паспортизації засуджених та осіб, узятих під варту; щодо удосконалення механізму умовно-дострокового звільнення; залучення ув'язнених до праці та ін).

Третьою, окремою групою проблемних питань щодо відбування кримінальних покарань в місцях несвободи можна віднести унормування та удосконалення порядку взаємодії: а) з правоохоронними органами (зокрема, в частині розроблення плану заходів у разі надзвичайних подій), б) державними органами (зокрема, митними, податковими щодо безоплатної передачі продуктів харчування, побутової техніки та ін.); в) органами місцевого самоврядування (зокрема, щодо розроблення комплексних програм, стимулювання виробництва на державних підприємствах, які функціонують при установах виконання покарань, залучення більшої кількості засуджених до праці, та ін), з представниками інститутів громадянського суспільства (зокрема, в частині забезпечення безперешкодного доступу, впровадження проектів та стимулювання надання допомоги, проведення громадських обговорень тощо).

До четвертої групи проблем можна віднести питання дотримання прав окремих категорій засуджених та осіб, узятих під варту, які мають відповідні особливості: а) жінок (неповнолітніх, жінок з дітьми віком до 3-х років; вагітних жінок; жінок похилого віку); б) людей з інвалідністю, хворих на ВІЛ, туберкульоз та ін.; в) неповнолітніх; г) іноземців; та ін.

Цікавими є також результати дослідження «Щодо доступу до послуг соціальної адаптації для звільнених осіб», в якому взяли участь 150 осіб (132 – чоловіки та 18 – жінки віком від 25 до 62 років), які звільнилися з установ виконання покарань з 2018 до 2021 року у різних областях України. Метою дослідження було визначення проблем, з якими стикаються засуджені до та після звільнення з установ виконання покарань. Згідно результатів дослідження, проведеного експертами: 76% – засуджених перед звільненням найбільше потребують матеріальної допомоги, 53% – інформації про те, де і яку допомогу можна отримати, і однаково по 24% – допомоги з пошуком житла, медичної допомоги, а також відновлення документів [2].

Таким чином, можна прийти до висновків про наявність широкого кола проблемних питань відбування кримінальних покарань в місцях несвободи, які потребують комплексного та нагального вирішення.

Література:

1. Офіційний веб-сайт Експертного центру з прав людини. URL: <https://ecpl.com.ua/publications/zvit-etspl-za-2019-rik>.
2. З якими проблемами стикаються люди до та після звільнення з установ виконання покарань. URL: <https://freezezone.org.ua/z-yakumy-problemamy-stykayutsya-lyudy-do-ta-pislya-zviltennya-z-ustanov-vikonannya-pokaran-doslidzhennya>.